

só Vásárhelyi Találkozón már részt sem vesz. Tárgytalan menteni akarásában nem vette észre, hogy az időközben határozottan kirajzolódott ellenpólusok között Mohamed koporsójaként lebeg s bár magatartása lehet tiszteletre méltó emberi teljesítmény, a sorsának javulását váró nép szempontjából nem célravezető és teljesen terméketlen.

A Vásárhelyi Találkozó gyakorlati célkitűzéseinek megvalósíthatatlanságához és elsüllyedéséhez az egybegyűltek egyrészének szigorúan kötött marsrutája döntően járult hozzá. Míg ugyanis a résztvevők többségét valóban csak a jószándék és menteni akarás hozta össze s minthogy felfogásbeli különbségeiket kizárólag elvi indokok határozták meg, az ügy érdekében őszinte megegyezésre hajlamosak is voltak, addig a másik oldalon a Találkozón valójában részt nem vett s azt eleve ellenérzéssel kísérő magyar erők képviselői álltak s valóságos szervezeteik valóságos érdekeinek védelmében nyíltan vagy hátsó gondolatokkal a Találkozó szellemétől idegen eszmeiséget szolgáltak. Ez a csoport volt az, mely később a nép felemelésének sürgető szükségességét passzivitásával és inszINUÁCIÓIVAL alárendelte szervezetei érdekeinek s minden tevékenysége kimerült abban, hogy a Találkozó szándékosan tehetetlenné tett állandó bizottságát feloszlassa. Kimondta ugyan a Találkozó határozataiban, hogy tűnjenek el az osztályok közötti válaszfalak, de ezt nem programnak, hanem varázsigenek tekintette s mindenki fajáruló, bérenc s a magyarságtól idegen célok eszközévé lett szemében, aki nem követte ezen az uton.

Talán mégis súlyos lenne az a vád, hogy a falukutatóból „fiatal közéleti nemzedékké” lett erdélyi magyar ifjúság olcsón adta el és ildomtalan haszonlesésből tagadta meg hivatását, hogy elszigetelten és kisebbségi sorban egy olyan magyar társadalom megteremtésén munkáljon, amely példaadó lehet. A magyarországi szociográfia külső okokra visszavezethető fordulásán kívül Makkai kisebbségi non possumusa is bizonyára nagyban hozzájárult ahhoz, hogy az ábrándok kisebb ellenállása felé terelje őket a kemény és tántoríthatatlan közelharc területéről. Bizonyos azonban, hogy a nép így már semmiképpen sem kaphatja meg tőlük azt, amit kezdetben ígérgettek s aminek teljesítését joggal követelheti.

R É M M Ū L E T

Irta: SÁNDOR JÓZSEF

Nem, a spanyol inkvizíció semelyik más ország inkvizíciójához nem volt hasonlatos. Mindenki láthatta ezt, aki még tudott gondolkodni, ha beszélni, ellentmondani nem is mert. Ezt kellett csak megnézni, a cordobai nagy auto da fé, hogy láthassák, de tudtuk mindnyájan, mi mórok, tudták a conversok és az egész zsidók végig a spanyol birodalomban, Toledóban, Valladolidban, Madridban, Ciudad-Realban és nagyon tudtuk itt Cordobában. Már régen ott tartottunk gyalázatban, hogy a halottak sem halhattak meg eléggé az eretnokség, a hitetlenség, a zsidósághoz való szítás vádjá elől. Már minden tartomány, minden inkvizitora ráeszmélt az első főinkvizitor, a „nagy” Torquemada bölcsességének hasznára, hogy: „...az élők mellett a halottakról se feledkeztek meg!”

Nem feledkeztek meg senkiről. Ó, az inkvizíció mindent be tudott bizonyítani, ha akarta, ha vagyonekobjásról lehetett szó. Különösen a faj-

tiszta mórok és conversok, azaz félzsidók, mint leginkább eretnekséggel vádolhatók vagyonáról. Ötven éve porladó, javakban megerősödött ivadékokat hátrahagyott, becsületben megholtakról bizonyult be eretnekségük. Tanu mindig, mindenre, mindenütt volt. Mi sem bizonyítja jobban az Isten végtelen irgalmát, rémületes türelmét, mérhetetlen elnézését, mint az, hogy élő tanu akadt mindenre.

Ott voltunk mind mi barátok az auto da fén, mind, akik még biztunk egymásban, jaj lett volna nem ott lenni végig. Ott voltam én, Alonso, Pedro, Vinzenzio, Francesco, Diego. Mind ott voltunk, akiknek élete bizonyosság volt, hogy van még barátság, becsület, emberség a keresztény mórok közt Cordobában. Csak Juan hiányzott, Juan Ribera barátunk, a költő, nem láttuk még aznap. Sajnáltuk, hogy nem láthatta a braseron előbb megfojtott harminc bűnbánó, a negyvenhét elevenen elégetett negativo és a tizenöt régenholt cordobai polgár kiásott csontjainak elégetését a szurkos máglyákon és szétszórását a vak szél által a béna, tehetetlen földrészen. Sajnáltuk, hogy nem látta, hogy nem volt ott, csaknem szántuk őt a gyanu árnyékába jutottan. Igaz, az utóbbi időben már nem voltunk vele együtt szívesen. Már úgy beszélt, úgy viselkedett, hogy mindnyájunkat bajba vihetett volna. Már úgy beszélt és úgy viselkedett, mint akinek tisztára elment az esze. Olyanokat mondott: bolond, aki hiszi, hogy az inkvizíció a vallás tisztaságáért dolgozik, könnyven fogja majd bebizonyítani, hogy miért fujják fel nagy, szent dolognak a „limpiezát“, a vér tisztaságát, éppen azért mért vádolhatók a megkeresztelkedettek, a conversok és a mórok eretnekséggel és a zsidósághoz való szítással. Bebizonyítja majd, hogy a legelőkelőbb spanyol családok is conversokkal és zsidókkal házasodtak régtől fogva. Hogy Juan de Torquemada, san Sisto kardinalisa zsidó származású volt és így természetesen unokaöccse is, az első főinkvizitor, szintugy Diego Deza, a második főinkvizitor, éppugy, mint Hernando de Talavera, Granada hercegérseke. — Másról van itt szó, nem a vallás tisztaságáról! — mondotta indulatosan. — Tudjuk, tudjuk... — csillapítottuk ilyenkor hunyorgatva, — hallgass már, szerencsétlen!

Róla elmélkedtem éppen szorongással telve és nem volt még vége mindennek, mikor ott, a tömeg közt egy kéz nyult a köpenyem alá és egy kicsire hajtott levelet éreztem a kezemben. Hiába nézegettem körül óvatosan, már senkit sem láttam.

Barátaim, kedveseim! — írta Juan. — Ne várjatok többé otthonaitokban, a templomban, vagy Zofery korcsmájában, sehol se várjatok már rám. Nem tekinthetünk már egymás tiszta szemébe, nem lehetünk többé egymás meleg közelében. Elmegyek még ma, holnap talán már késő, elmegyek, mert még élni akarok. Érzem és tudom is, hogy a sötét kezek már kinyultak utánam, figyelnek, már csak egy szó kell, annyi se és a börtönök legundokabb férge is irigylésreméltóbb lesz nálam. Ti őrizzétek magatokat, ha érdemesnek tartjátok az örökösödést az élet számára, amit élhettek. Éppen azért ne emlékezzetek rám semmiben, sem szavatokban, sem dolgaitokban. Egessétek el mindgyárt e levelem is. Emlékszem, még több levelem és irásom van nálatok, mindent égessetek el, nehogy elérjen a gyanu és vád benneteket. Az istenre kérek titeket, mindent égessetek el, amiből kiolvasható, hogy szerettelek benneteket! És nehogy megmaradjanak nálatok költeményeim, a kedves szerelméről, fényben ázó mezők-

ről és hegycsúcsokról, a mélységes, igaz áhitatban zúgó erdőkről, a tisztavízű, vidám forrásokról, az ódák a könyvekhez és a szabadsághoz. Ő, különösen kérlek benneteket, életetek és vagyonotok miatt, hogy a szabadságról való írást elégezzétek! Tépjétek, pusztítsatok, égessétek el mindent magatok körül, ami jó és érdemes, hogy nyugalmatok legyen, én pedig elbujdosom oltalomért talán a medvék barlangjába, talán a tevehajcsárok közé, talán a mezitlábás koldusok közé, talán az utonállók közé, mert én élni, élni akarok! Béke veletek Barátaim, Manuel, Alonso, Pedro, Vincenzio, Francesco, Diego...

Estére Zofery kocsmájában találkoztunk mi, barátok, akik ott voltunk a tömegben elvegyülve az auto de fén. Amint jöttünk egyenként és egymásra néztünk, hamuszínű arcainkon még ott vonaglottak a halott jajok, szemünkben még égtek a máglyák. Hogy rendes, megbízható, gyanúra se érdemes embereknek lássunk, mingyárt kockát kezdtünk vetni szorgalmasan. És hogy még rendesebb, még megbízhatóbb, gyanútól még mentesebbnek lássunk, hát közben ittunk veszettül és csuf szidalmakat kiáltottunk, csalónak, rühes kutyának, utolsók legaljának neveztük egymást. Am későn, mikor már csaknem magunkban voltunk és a bor és a fájdalom már nagyon megszállt, elővettem Juan levelét, hogy elolvassam nekik és elégezzem. De ekkor a többiek is elővettek egy-egy levelet, ugyanazt olvasták róla, ugyanugy mondták, hogy egy kéz nyult a köpenyük alá. — Igen, Juan keze volt.

Ujjunk kijózanultan reszketett a kis levélke sulyától, egy pillanat alatt számbavettük, mind itt vagyunk-e.

— Alonso nincs itt! — Alonso hol van?... — néztünk össze rémületen. Pedig mindnyájan láttuk, hogy ő is ott volt a máglyáknál.

— Talán ő nem kapott levelet...

— Ugye lehet, hogy ő már megfogadta, megtette Juan intelmét és nyugodtan alszik... Nem gondolod, Manuel — kérdezte Vincenzio. — Hiszen tudjátok, hogy Alonso mindenben milyen elővigyázatos.

— Igen, igazad van, tegyünk mi is úgy, — mondtam, de gyilkos gyanakvással néztem barátaimra. Megfogadtattam velük Juanhoz való szent barátságunkra, Krisztus keresztjére, az élő Istenre, hogy most rögtön hazamegyünk és mindent, mindent megsemmisítünk.

Otthon előkerestem Juan dolgait, minden írását és a tüzhelyhez készítettem. Éjfél volt és iszonyatosan egyedül éreztem magam, így ültem ott, minden nesztől riadozva. Így ültem magamban, riadozva és elmélkedve, hogy beleizzadtam. Elmélkedve az életről, barátságról, becsületről és mindennek mulandóságáról, elmélkedve Juanról, aki már biztonságban van az utonállók vagy a medvék közt. Sulyos léptek dobbantak el ablakom alatt, halálos veríték lepott el, mig ráéseméltem, hogy Cordoba fegyveresei járják a várost, az uccákat. Aztán megint csak csend, irtózatoss, örjítő csend.

Egyszerre felugrottam, mint a szimatot kapott vadállat, gyorsan ruhámba rejtettem a tűznek szánt dolgokat. Hamar kint voltam házamból és futni kezdtem az Alcazar felé, ahol az inkvizíció székel. Még lihegtem, mikor az alcalde beengedett.

— Tehát ön, Manuel Garcia, feljelentést tesz Juan Ribera ellen eretnkség és a Szent Hivatal elleni gyűlölség miatt?... — nézett rám Valdes

főinkvizitor dicsérőleg. — És ezekkel a dolgokkal bizonyítja... Lám! — Megvizsgáljuk a bizonyítékait, addig menjen a tanuk szobájába!

Az alcalde vezetett és kinyitotta az ajtót. Nem emlékszem már, hogy csodálkoztam-e mikor ott láttam benn ülni mély suttogásban egymással Alonsot, Pedrot, Vincenziot, Francescot, Diegot. Hogy beléptem, mind rámnéztek. — Manuel...

De arra emlékszem, semmi restelkedés nem volt szemünkben, csak a borzalom kuporgott benne: mi lett volna, ha én, én! nem teszek feljelentést.

Hajnalig ültünk együtt a tanuk szobájában, igen hamar kimagyaráztuk magunkat, igen hamar megértettük egymást, örültünk, hogy barátságunk tuljutott ezen a próbán. — Juan már ugyis biztonságban van! — mondogattuk. Aztán még szóbahoztuk, hogy igaz, egymáshoz való barátok szó nélkül is megértik egymást és hajnalig dicsérgettük egymás eszejárását és éleselméjűségét. Hajnalig, amikor is elbocsátottak és az alcalde megmondotta, hogy Juan Riberát már el is fogták.

Azon a napon, mikor bűneit számbavették, és felelnie kellett az inkvizitorok kérdéseire, nekünk is meg kellett jelenni, a kémlelő lyukon át figyelni és bizonyítani, hogy ő az. Rettenetes égi és földi kárhozatokra intettek előtte, de nem rendült meg, vallomása semmilyen ítéletre nem volt elég. Ekkor kivallatást rendeltek el és elvezették. Ekkor és a következő órákban hittük azt, hogy meg fogunk örülni. Szinte láttuk a pribékeket dolgozni a garottessel, a trampával, a garruchával, láttuk a kinyújtóztatást a potrón és csaknem hallottuk, hogy Juan mindent bevall. Bevallja, hogy kik a barátai, akik ugyanugy gondolkoznak a Szent Hivatalról, az igaz kereszténységről, Istenről, a világról, a becsületről, mint ő. De minden tortura sem tudta ezt kideríteni. Nem, mert Juan örült meg, ami igen gyakran előfordult a kinzókamrában. Az orvos, aki mindvégig jelen volt, utána feljött hozzánk és elmondta, hogy mindössze a zsidósághoz való szítást lehetett rábizonyítani. Bevallotta, hogy étkezés előtt kezét szokott mosni és szombatokén fehéreneműt szokott váltani. Megörült, mert letagadta, hogy barátai lennének, akik ugyanugy gondolkoznak, mint ő és gyilkosoknak, rablóknak nevezte a Szent Hivatal szolgáit. Mikor pedig, mint konok tagadót, minden vagyonának elkobzására és elevenen elégetésre ítélték, vesztül nevetni kezdett és azt kiáltozta, hogy mióta az inkvizíció intézménye, eszméi, zsarnoksága uralkodnak az országban, azóta az emberek élete, születéstől a halálig elevenen való égés. — Kórházba vitetem... — mondta még az orvos, izzadó homlokát törülgetve, — valami megszakadt benne a potrón.

Jött a főinkvizitor az alcaldeval és nem tudtuk miért néz úgy ránk? Olyan gunyosan, olyan sandán. És nem tudtuk mit akart elérni azzal, hogy intett az alcaldenak és az Juanhoz vezetett minket, a kamrába.

Ahogy ott vergődött egy pokrócon, amennyi erő volt öklei csapkodásában, hogy bármelyikünket leüthetett volna, abból láttuk, hogy mingyárt meg fog halni. Legbizonyosabban abból tudtuk, hogy mondta is: nem akarok meghalni!... Nemsokára nyugodtabb lett esztelen csapkodása, ellankadt, ijesztő kinja derűs, békés komolyság lett az arcán. Ekkor lett vége. Mi pedig ekkor ott mellette nagy nyugalmat éreztünk szívünkben, mintha lelkifurdalásunk szűnt volna meg. Örültünk. Örültünk,

mást nem tehattunk, örültünk, hogy vége, nem kell a szemébe nézni. Most már nem kell rettegni, igaz, becsült, tisztességes emberek lehetünk, hibátlan keresztények az inkvizíció és mindenki előtt. Élhetünk, élhetünk!... Busra faragott képpel néztünk még rá egy ideig, aztán jólesett, hogy jöttek és elkergettek bennünket mellőle.

P O R T A H U N G A R I C A

Irta: FÁBRY ZOLTÁN

I. *Kell még Tegnapról hívni tannu...*

A magyar békeévek zsiros pátoszát a század elején vihartjelző éles sirályhang bodrozta. Amikor a felszín-Magyarország meglegedetten „a Kárpátoktól az Adriáig“ élvezte és énekelte önmagát, magányos, dacos hang csattant: „Szabad-e sirni a Kárpátok alatt?“ Különvélemény volt ez a szó szoros értelmében. Nem csoda, ha megkiáltóját elnevezték bolondnak, betegnek, perverznek és megtették hazaárulónak, magyargyalázonak és nemzetveszedelemnek. Mára a kérdés krisztusi kort ért el. A különbség mindössze annyi, hogy nem különvélemény többé, de nem is dacos, harsány kiáltás. Ma némuló csüggedt ajakkal mondjuk: szabad-e szólni, szabad-e sirni? Van-e még értelme könnynek, dalnak, szónak? Van-e még hitele tollnak, miértnek? Ma népek és nemzetek, államférfiak és alattvalók, felelősek és felelőtlenek flottákban gondolkodnak, hadosztályokkal érvelnek és ólomban, aszbesztben számolnak. Lassan nem lesz hivatás és munka — reglama, és ember — uniformis nélkül. Amikor hadosztályok százai, bombavetőek ezrei és a háború nyersanyagforrásai határozzák meg a történelmet és formaruhák az embert, micsoda bátorság és micsoda bátorság költőt idézni, vállalni és továbbadni: szabad szót, emberségben fogant gondolatot?!

Légy botor és légy bátor: költők is vannak a világon! Hallgatásra íteltettél? Beszélj azokkal, kiket nem lehet elhallgattatni, halottaiddal. Nem jutsz új költőkhöz, el vagy vágva könyvektől? Lapozd fel a régieket és üdítő forrásokra bukkanysz: a kezdet tanulságához és makulátlanságához.

Flottákban gondolkodnak! Mi nem ezt akartuk! A mát érleltük, de nem a mi vetésünk virul. Embert faragtunk magunkból, másokból és állat-hős igék győztek felettünk. A magyarságot európai humanizmussá dajkáltuk, de az éljen barbár törzsfőnököknek szól és a hang mikrofonból keve öblösödik parancssá, hurrává!

Vissza! Vissza az igéhez, az emberi szóhoz, a költőhöz, a kezdethez! Költőkben gondolkodunk! Halott, tegnapi költőkben. 1938 őszén *Kölcseyt* idéztük Szlovenszkon, 1939 pünkösdje már *Adyt* orozza. Halott, tegnapi költőkben gondolkodunk: ez a válaszuk, kincsünk és üzenetünk. Nem könnyű dolog ez. De nem is menekülés. A helyzet látszatra paradox és reménytelen: akik a holnap szálláscsinálóinak tudtuk magunkat, e kritikus órán szinte halálos tehetetlenséggel zuhanunk Ady mellé:

*Mert nem tehetnék ugyse jobbat,
Mint a Tegnapba élni belé
S átkozni silány emberségünk*